

28 september.

De Zuid-Turkije groep verzamelt zich in vertrekhal 3 en geeft de bagage af. Er zijn twee nieuwe gezichten bij nl. Tineke Terpstra (zus van Henny) en Marijn Schouwman (goede vriend van Jan10) maar wij moeten Annekee en Jan Tjoeng missen i.v.m. een operatie van Annekee. De vertrektijd is 14.50 geworden i.p.v. 14.30. In het vliegtuig krijgen wij een lekkere maaltijd van Turkish Airlines. Aankomst 19.20 in Istanbul, iets later dan gepland. Eerst moeten wij een visum halen voor € 15,- en Turkse lira's pinnen of wisselen en volgt de eerste afdracht voor de pot van 300 lira's aan Wim de

Boer. Het vliegtuig naar Dalaman vertrekt om 21.55 uur. De vlucht verloopt voorspoedig en Ege Akyazilar onze Turkse gids staat ons met Ali de chauffeur in Dalaman op te wachten. Zij zijn voor sommigen oude bekenden van

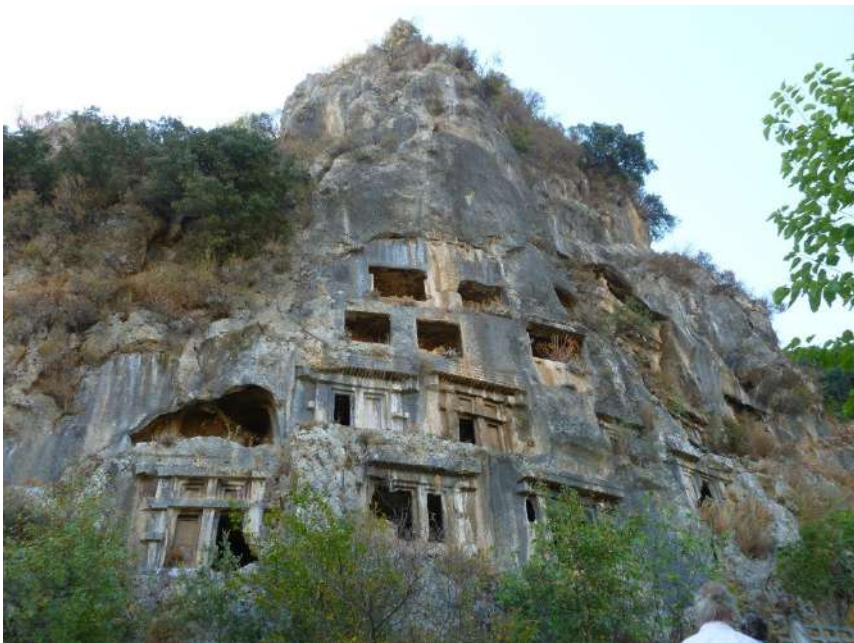

de reis van vorig jaar. Wij moeten nog een uur rijden naar Fethiye en wij krijgen van Ege een glaasje wijn met Turkse hapjes. Wat een ontvangst!

Olga

Zondag 29 september.

De nacht was kort; maar bij het ontwaken zien we dat het stralend zonnig is. Dat

maakt veel goed. Ege, kortgeknijpt, vertelt dat het programma wordt veranderd; het schema van Cor wordt voor een deel vanmiddag "afgewerkt". We rijden nu eerst naar de Lycische graven. De stad Fethiye is op de ruïnes van de Lycische stad Telmessos gebouwd. Tussen het huidige Fethiye en Antalya lag het Lycië uit de oudheid, een federatie van negentien

onafhankelijke steden. De oudste vermelding is van Herodotos. Zijn theorie is dat de Lyciërs van Kreta afkomstig waren. Van de 36 Lycische steden, die door Plinius genoemd worden, zijn 24 door Charles Fellows teruggevonden. Ook Texier (19e eeuw) heeft hier gezocht, zonder resultaat; wel liet hij zijn naam achter op één van de eerste rots graven, die we bezoeken. Dat ziet eruit als een Griekse tempel met

ionische zuilen (in antis) tegen de rotswand aangeplakt. Van dichtbij zien we dat de tempel helemaal uitgehakt is in de rots, ook de "bronzen" deur met alles wat bij een deur hoort, zelfs boven op de tempel een acroterion! Er zijn verschillende graven, ook op andere hoogten, niet allemaal even gaaf. Wel een indrukwekkend geheel. Mogelijk is deze tempel van de 4^e eeuw v.Chr. In het oude Lycië is geen strijd geleverd, maar

er is sprake van een bewuste hellenisering van het gebied. Later wordt heel Lycië ingelijfd door de Romeinen. Er zijn ook graven in de vorm van een huis, compleet met balken die uitsteken en een nok op het dak. Als we na ons bezoek aan de rotswand door een dorpje rijden, zien we op een plein zo'n sarcofaag staan en later nog veel meer. Waardoor de Lycische cultuur verdwijnt is onbekend. De inscripties zijn maar ten dele ontcijferd.

Ege vertelt: het geheim van de Turkse keuken zit in de paprikapasta die royaal wordt gebruikt. Daar zullen we vaak op getrakteerd worden. We rijden verder richting Kayaköy, het steendorp. Door het vredesverdrag van Lausanne (1923), zijn grenzen toen vastgesteld en ook de uitruil van hele bevolkingsgroepen. Eén miljoen Grieken terug naar Griekenland en ongeveer een half miljoen Turken

terug naar Turkije. De tragiek was dat de Turken die hier naar Kayaköy kwamen van origine vissers waren. Ze waren doodongelukkig en konden niets met het land waar ze terecht gekomen waren. Ze trokken weg. Als we daar aankomen zien we het skelet van een stad, een triest geheel. Alleen de muren staan nog overeind, alle daken zijn weg, soms nog een stuc-laag met wat kleur, blauw of licht terra. Bij de orthodoxe kerk staat een bord: Hij wordt gerestaureerd, over twee jaar hoopt men hem weer in

gebruik te kunnen nemen. Kayaköy en zijn ruïnes staan op de Werelderfgoed lijst van de Unesco. De kerk wordt een trefpunt voor bewegingen voor vrede en nationale verzoening. "Vogels zonder vleugels" een roman van Louis Bernières is gebaseerd op het drama van Kayaköy. Als we daar rondlopen, zie ik de rood-witte markering van de

GR! Kate Clow heeft een lange afstand wandelpad hier uitgezet. (Lycian Way) We strijken neer op een terras en drinken bijna allemaal appelthee of saliethee, heel apart, wel lekker. Daarna weer verder met de bus. Nu rijden we naar de kloof, ideetje van Ege! We komen door een heuvellandschap met rode aarde. De begroeiing bestaat voornamelijk uit pijnbomen en eucalyptus. In de tuinen zien we veel fruitbomen. We rijden door kleine dorpjes met veel granaatappelbomen en

krijgen van Ege het advies om de bekende mix van granaatappelsap en sinaasappelsap (nar) te proberen. In oorlogstijd heeft de bevolking vaak zijn toevlucht gezocht in deze kloof "Saklikent". Ons restaurant ligt heel idyllisch aan een riviertje en wij mogen aan lage tafeltjes liggen. Dit doet denken aan de schildering uit Paestum van de mannen, die het kottabos spel doen in dezelfde positie. Hier hangen ook hangmatten onder de bomen. We krijgen een specialiteit van de streek, Gözleme = Turkse pannenkoek met gehakt en kruiden of met schapenkaas en aardappelen. Bijna iedereen bestelt de nar, deze is écht heerlijk en na dit andere gezicht van Turkije gaan we weer op pad. Als we net vertrokken zijn, rijden we langs een granaatappeltuin en zien onder de bomen een Turkse familie picknicken! **Eileen.**

In de bus vertelt Cor het heldhaftige verhaal van de bewoners van Xanthos die, toen zij in 546 v.Chr. belegerd werden door de Perzen, hun vrouwen, kinderen, bezittingen en slaven bijeen brachten in de burcht en die in brand staken. Zelf vochten ze zich dood tot de laatste man (volgens Herodotus 1, 176). In Xanthos aangekomen zien wij allereerst de triomfboog ter ere van Vespasianus. We wandelen over de opgraving en een uithangbord vertelt

ons de plaats waar het Nereïden Monument (390-380 v.Chr.) heeft gestaan. In 1838 verscheepte Charles Fellows dit naar het British Museum (zie foto). Het monument

werd gebouwd voor Arbinas, één van de heersers van het Lycische rijk. Hoewel Arbinas geen Griek was, wilde hij begraven worden in een graf dat leek op een Griekse tempel.

Verder bekijken wij het Romeinse theater. Hier horen wij voor het eerst van de weldoener Opramaos, die de tribunes verhoogde. Door veel voor het openbaar welzijn te spenderen, toonde je dat je een grote ziel had. Bij het Harpijengrafmonument (begin 5^e eeuw v.Chr.) op een hoge monolithische pilaar, discussiëren we over de reliëfs. Er worden geschenken aangeboden o.a. een haan en we zien gevleugelde vrouwenfiguren (harpijen). De reliëfs zijn gipsafgietsels. De originelen bevinden zich ook in het British Museum.

Tenslotte staan wij stil bij een enorme pilaar (425-400 v.Chr.) met alleen maar tekst. Het blijken Lycische, Griekse en Armeense teksten te zijn, over de oorlogen die de Lycische prins Kherei heeft gevoerd. Hierdoor was het mogelijk een Lycische tekst te vertalen.

Hierna staat het heiligdom Letoön op het programma. Cor vertelt een verhaal dat door Ovidius is beschreven in de Metamorfosen: Leto is met haar kinderen Apollo en Artemis gevlucht voor de wraak van Hera. Zij wil water drinken bij een bron, maar dit wordt haar door boeren onmogelijk gemaakt. Hierdoor ontsteekt ze in woede en verandert hen in kikkers. Helaas zien wij hier geen kikkers, maar schildpadden. Wij bekijken hier nog de resten van drie tempels ter ere van Leto, Apollo en Artemis, daarbij treffen wij een gaaf

mozaïek aan: v.r.n.l. lier (Apollo), een bloem (Leto) en een speer (Artemis).

Tot slot Patara, o.a. bekend omdat Sint Nicolaas hier is geboren. Wij stoppen bij een boog die onderdeel was van een aquaduct dat Patara van water voorzag. De boog is

gebouwd ter ere van Mettius Modestus de eerste gouverneur van de provincie Lycië en Pamfilië. Cor was hier enkele jaren geleden geweest en weet niet wat hij ziet. In

2010 is men met de restauratie begonnen en de Turkse regering heeft letterlijk kosten nog moeite gespaard. Het gebouw van de Lycische bond is bijna volledig herbouwd evenals het Bouleuterion. Bij de bond waren 23 onafhankelijke stadstaten aangesloten en deze functioneerde zelfstandig onder de Romeinse overheersing. Wij nemen plaats op de stenen banken van het Bouleuterion en Tineke declameert spontaan de tien eerste regels van de Odyssee.

Hier wordt ook onze groepsfoto gemaakt. Enthousiast van zoveel moois gaan wij weer de bus in die ons naar Kas zal brengen. Wij worden boven aan de heuvel van ons hotel afgezet en lopen de steile helling naar beneden. 's Avonds eten wij buiten aan een grote tafel. Wij krijgen een uitgebreid buffet met gegrild vlees en vis.

Olga.

Maandag 30 september.

Om 8.30 rijden wij uit Kas weg. Het was even spannend: Jantien was niet aan het ontbijt verschenen. Gelukkig had ze zich verslapen en moest ze haar ontbijt met een

paar sultana's doen. We rijden over de grote weg en dan eraf richting Üçağiz = drie monden en dat zijn weer drie waterwegen die naar de haven leiden. Oeps afslag gemist. Deze streek is voor toeristen die rust zoeken. Ege vertelt dat Turkse schrijvers en andere intellectuelen ervoor waken dat er geen "all inclusive hotels" komen.

De Middellandse zee werd vroeger geteisterd door piraten uit Cilicië . Pompeius kreeg de opdracht de piraten uit te roeien. Hiervoor kreeg hij drie jaar de tijd maar hij klaarde de klus in drie maanden. Hij dreef de piraten naar de oostelijke bovenhoek van de Middellandse Zee en liet de overgebleven piraten voor de keus: zich doodvechten, of een nieuw leven beginnen. Allen kozen voor het laatste. Uit dankbaarheid stichtten de bekeerde piraten de stad Pompeiopolis (nabij het huidige Mersin).

In de haven aangekomen gaan wij aan boord. Wij varen langs Lycische graven en komen langs Simena (Kaleköy) en Ege wijst het huis aan van één van de rijkste mannen van Turkije. Bovenop de berg staat een kasteel dat gebouwd is door ridders uit Rhodos. Wij varen verder en zien door de glazen onderkant van de boot de resten

van Simena, dat grotendeels onder water verdween bij een aardbeving in de 2e eeuw. Aan boord krijgen wij koffie. We kunnen kiezen uit Turkse koffie of Nescafé.

Olga.

Na een ontspannen lunch (vis die nog maar net gevangen was) aan de haven rijden we naar Myra, het huidige

Demre. Myra was een van de belangrijkste steden van de Lycische bond (168 v.Chr. tot 43) mede door de grote haven. We kijken kort naar een recent uitgegraven Byzantijnse kapel en rijden vervolgens door naar het grote Romeinse theater, rond

1960 ontdaan van een meters dikke modderlaag, die het toneel geheel bedekte. Ooit liepen hier 12.000 toeschouwers, langs veertien trappen omhoog en zaten op 35 rijen zitplaatsen naar het met maskers versierde toneel te kijken. In de Oudheid waren hier regelmatig

aardbevingen. Bekend is dat een rijke Romein, Opramaos na de grote beving van 141 v.Chr. 10.000 denariën schonk voor het herstel, een fortuin voor die tijd. Tegen de rotswand achter het theater zien we Lycische rots graven. Ze zijn uitgehakt in de

vorm van huisjes, zelfs de houten binten van het dak zijn duidelijk weergegeven. Waarschijnlijk was een marmeren graf te duur en imiteerden ze zo een chic graf, overigens geschilderd in felle kleuren.

In de stad Myra zelf bezoeken we de kerk van St. Nicolaas, geboren in Patara, ongeveer 300 v.Chr. Over Sint Nicolaas zijn mooie verhalen overgeleverd, in de Legenda Aurea (13^e eeuw).

- Er was eens een man in Patara, die drie dochters had, maar geen geld voor de bruidsschat. Hij besluit in wanhoop dat een van de dochters zichzelf moet verkopen om geld te verdienen voor de bruidsschat van de andere twee. Dat komt St. Nicolaas ter ore en hij redt haar van dit lot, door in het holst van de nacht een zak geld over de muur van de binnenplaats van het gezin te gooien, waarmee de bruidsschat betaald kan worden.

- Op een gegeven moment heerst er hongersnood in Myra. In Andriake, de haven van Myra, in die tijd een grote doorvoerhaven van de Romeinen komen op dat moment schepen met graan aan. Nicolaas vraagt de kapiteins om een paar schepels graan per schip te geven voor de hongerende bevolking. Hij belooft dat er bij aankomst in Italië, geen tekorten zullen zijn. En zo geschiedt het wonder; de bewoners van Myra komen niet om van de honger en de kapiteins worden in Ostia bij het wegen van het graan niet beschuldigd van diefstal.

Mogelijk hierdoor, wordt St. Nicolaas de beschermheilige van de zeelieden. Zelfs anno 2013 komt het vaak voor dat de vissersschepen naast hun zeekaarten een bidprentje van St. Nicolaas hebben opgeprikt. Ook op de bidkleedjes in deze streek zie je vaak een kruis staan als symbool van de heilige.

Voor de kerk staat een groot beeld, de moderne versie van de grote kindervriend. Hij ziet eruit als een Kerstman met een wollen muts op en is omringd door kleine kinderen. Op 6 december is het ook feest in Turkije ter ere van hem en wordt er een mis opgedragen in de kerk. Binnen in de deels nog oude kerk, weer een traditioneel Nicolaas beeld met blinkend gepoetste schoenen, door het aanraken van de gelovigen. Verder een leeg graf, waarschijnlijk niet van de Heilige, want op het deksel is een echtpaar afgebeeld. Er staat een bisschopstroon in de apsis en stukken van de mozaïek vloer en er zijn afbeeldingen uit de Grieksorthodoxe periode bewaard gebleven.

Op weg naar Antalya bezoeken we laat in de middag Phaselis. In de Oudheid was dit een drukke havenplaats met drie havens. Nu dwalen we "entre - nous" door een idyllische bosrijke omgeving vol ruïnes. De Phaseli worden door Cor afgeschilderd als malafide handelaars: je zou geen tweedehands auto van deze mannen hebben willen

kopen. Door de gunstige ligging van de havens is Phaselis keer op keer veroverd, o.a. door Alexander de Grote. Het verhaal gaat dat hij hier de Tempel van Athene heeft bezocht. In de tempel stond toen een beeld van Athene met een essenhouten lans. Hij zou die aangeraakt hebben en om haar gunsten gesmeekt hebben voor zijn veroveringen. En waar dat allemaal toe heeft geleidNa zijn dood behoorde de stad tot het rijk van de Ptolemeërs uit Egypte.

Zowel de mannen als de vrouwen in Phaselis droegen hun haar in een paardenstaart en hadden delen van hun hoofdhuid geschoren in die tijd. De godin Isis wordt afgebeeld met eenzelfde haardracht. De restanten die we zien zijn Romeins, een aquaduct, badhuizen, een lange straat waar ooit winkeltjes langs waren en natuurlijk het theater, van oorsprong Hellenistisch. Er is een poort ter ere van Hadrianus (76 - 138) gevonden en een agora vernoemd naar Domitianus (81 -96) Ook hier een standbeeld van Opramoas, wiens naam we eerder tegenkwamen in Myra.

Catrien.

Dinsdag 1 oktober.

We staan een half uur eerder op om naar het museum van Antalya te gaan. Gisteren lukte het niet meer om dit ingelaste onderdeel in te voegen. Het bezoek aan het museum sluit goed aan bij het bezoek aan Perge. Beelden die daar na de Tweede

Wereldoorlog, toen de opgraving van Perge begon, zijn gevonden staan nu in dit museum.

We rijden door de wijken Murat Pasha en Lara. Ege vertelt dat jongens traditiegetrouw de vruchtbare landbouwgrond landinwaarts erfden en de meisjes de 'slechte' grond aan de kust. Die meisjes hebben met de komst van het toerisme en de vergunningen voor hoogbouw die sinds de jaren '80 worden afgegeven veel geld kunnen verdienen met deze grond. Zij kregen een aandeel in de winst bij de bouw van appartementencomplexen en hotels. Hun boekhouders zijn een soort 'ambtenaren' die controle uitoefenen, dit is ook gunstig voor de staat. Vrouwen zijn vaak de 'leiders' van deze streek. Ege noemt als voorbeeld het verhaal dat in 'the Source' is verfilmd, waar vrouwen in een dorp hun mannen dwingen een waterleiding aan te leggen door hun seks te onthouden. Cor ziet meteen een verband met het toneelstuk 'Lysistrata' van Aristophanes.

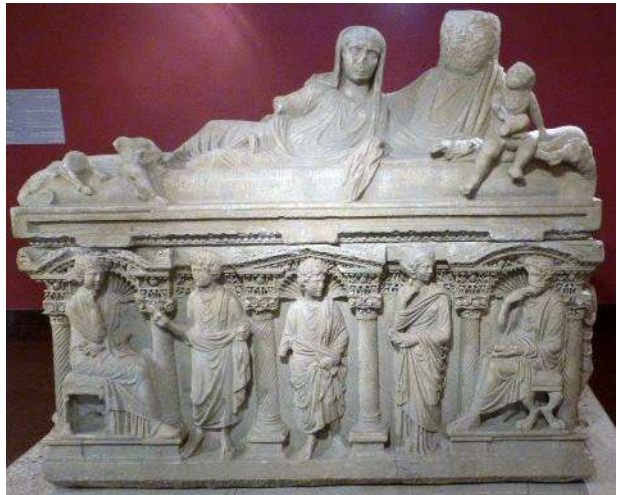
Antalya wil bekendheid krijgen met zijn filmfestival en geeft veel geld uit om dit te promoten. De prijs voor de beste inzending is een gouden sinaasappel. We zien op rotondes veel goudkleurige standbeelden van dames met deze sinaasappel.

Cor vertelt dat de beelden uit Perge die we in het museum te zien krijgen 'vervangers' zijn van beelden die werden geroofd door de beruchte Romeinse gouverneur Verres. Deze is later door de jonge advocaat Cicero in een beroemde rede met succes aangeklaagd voor o.a. zijn wandaden op Sicilië. Een groot deel van de beelden is gesponsord door Plancia Magna, weldoenster, lid van een familie die de stad Perge

opnieuw heeft helpen inrichten en priesteres van Artemis Pergaia (een vruchtbaarheidsgodin). Wij zien een standbeeld van Plancia (foto 1) in het museum. De beelden zijn van marmer dat afkomstig is uit Marmaris en Afion. Deze streek had een eigen beeldhouwstijl, met scherpe contouren en vaak een grote zwierigheid. Bij portretten (wij zien o.a. een beeld van keizer Hadrianus) is de gelijkenis waarschijnlijk niet heel goed. De beelden zijn grotendeels afkomstig uit het badhuis

van Perge en de achterwand van het theater van Perge. Wij zien in het museum een videopresentatie waarin de positie van de beelden in deze achterwand wordt getoond.

De meeste beelden zijn van goden en mythologische figuren, zoals de drie Gratiën (om en om gepositioneerd om wederkerigheid te verbeelden), Zeus (foto 2), Venus, Artemis, Tuchè (godin van het lot foto 3), Serapis (een 'verzonnen' godheid, geënt op Osiris en Hermes, die voor iedereen herkenbaar kon zijn foto 4), Hygieia (dochter van Asklepios), Nemesis (godin van de wraak), Athene (met een geitenvelletje om de schouders met daaraan een Medusakopje), Marsyas (prototype van de hybris, hij lachte Apollo uit en werd daarvoor gestraft), Meleager (die verscheurende honden op zich af ziet komen), Hekate (met drie koppen), Herakles Farnese en Hermes. Op een fries uit het theater van Perge zien wij de strijd tussen de Olympische goden en de Giganten.

Er staan mooie sarcofagen, waarvan er enkele na juridisch getouwtrek uit buitenlandse collecties zijn teruggehaald. Bij één sarcofaag is het gezicht van een daarop liggende vrouw wel af maar dat van de naast haar liggende man nog een onbewerkt brok marmer.

Verder valt ons een horoscoop met overzicht van de kosmos op, een speeltafel met een tric-tracachtig spel en een paaltje met mannenkop en uitstekend geslachtsdeel, bedoeld om het boze oog tegen te gaan.

Ege leidt ons door het etnografische deel van het museum waar kleding, wapens en kleden uit de omgeving van Myra te zien zijn (vaak met drie kruizen als motief, opmerkelijk voor islamitische kleden). Ege vertelt dat de kleden als de 'geschiedschrijving' van de nomadenvolken fungeren.

Wij rijden langs de twee naast elkaar gelegen vliegvelden van Antalya en door de wijk Kunda, waar veel personeel van de hotels in de kuststrook woont. Wij zien tabak- en katoenvelden. De katoen wordt meestal tweemaal per jaar geoogst en wordt nu steeds vaker in Turkije zelf tot textiel verwerkt. Ege vertelt dat deze streek vruchtbaar is

door het smeltwater dat uit het Taurusgebergte komt. Naast Europa zijn Rusland, de Arabische wereld en Israël grote afnemers van Turkse landbouwproducten.

Wij komen eerst langs de atletiekbaan en het Romeinse theater van de stad Perge.

Deze stad heeft een stadspoort uit de Romeinse keizertijd met daarnaast het badhuis (thermen) waaruit veel beelden in het museum te zien waren, een palestra (sportcomplex) en een nymphaeum met waterbassin. Achter de Romeinse poort is nog een Hellenistische stadspoort te zien met twee ronde torens. Daarachter heeft weldoenster Plancia Magna nog een halfronde aula met nissen vol beelden laten bouwen. De sokkels van de beelden, met Latijnse en Griekse inscripties, zijn nog aanwezig.

Naast deze poorten ligt een grote agora met daaromheen winkeltjes en in het midden een rond tholosgebouwtje dat zestien zuilen en een koepeldak had, waarschijnlijk een tempel voor de god van de handel, Hermes. Als je op de agora een contract afsloot voor handel en transport van goederen ging je ter bekrachtiging samen een offer brengen in deze tempel om een religieuze garantie te verkrijgen. De inrichting van de entrees naar de agora zorgde voor een optimale 'customer routing'.

We bezoeken het badhuis, waarin je goed het ondergrondse verwarmingssysteem kunt

zien. Ook de muren van dit badhuis werden verwarmd. De muren waren bekleed met marmeren platen, waarvan hier en daar nog sporen te zien zijn. Naarmate je dichterbij de ovens komt zijn de ondergrondse hete luchtkanalen groter en was de ruimte heter. In elke ruimte zie je rondom privébaden. In het badhuis werd niet gezwommen maar gezeten.

De stadspoorten leiden naar een lange, iets oplopende hoofdstraat met aan weerszijden winkeltjes en in het midden een waterkanaal, waarin water stroomde dat uit de bergen werd aangevoerd. Het kanaal heeft tussenschotten, waarschijnlijk om de stroming te dempen, en hier en daar een illegale aftapping. Vanaf deze hoofdstraat leiden dwarsstraten naar de

woonwijken eromheen. Aan het eind van de hoofdstraat zien we weer een nymphaeum met een beeld van een liggende riviergod. Op de kruising met een zijstraat staat een mooie, stenen bak van een olijfpers. Aan het eind van de zijstraat wordt nog opgegraven. We zien een palestra met ervoor een waterbassin. In de muren gresbuizen voor watertoevoer die waarschijnlijk met een aquaduct in verbinding stonden. Boven alles uit torenen op een berg de muren van de akropolis. Over tien jaar zal er ongetwijfeld nog veel meer zijn blootgelegd. De brokstukken worden ook zoveel mogelijk weer overeind gezet, opgestapeld en waar nodig met nieuw materiaal aangevuld, zodat je een veel beter beeld krijgt hoe alles er moet hebben uitgezien. Op de opnieuw opgerichte pilaren zie je hier en daar bordjes met namen van sponsors die aan de restauratie van deze pilaren hebben bijgedragen.

We rijden weer langs tabak- en katoenvelden. Ege vertelt dat de katoen hier van zeer

goede kwaliteit is en dat er weinig landbouwgif wordt gebruikt. Hij vertelt dat de Romeinen over de streek Pamphylië zeiden: 'zet een stok in de grond en er groeit een boom'.

Bij Aspendos staat een replica van een Romeinse arena en een moderne theaterhal, die wordt gebruikt voor

shows van de groep 'Fire of Anatolia'.

We eten bij Aspendos, met prachtig uitzicht over de rivier Eurymedon, op een overdekt terras. Dat komt, gezien een plotselinge regenbui, goed uit.

Na de lunch bezoeken we het theater van Aspendos. De stad Aspendos was afwisselend in handen van de Grieken en de Perzen. Aan het theater van Aspendos is

gebouwd door de architect Zeno, ten tijde van keizer Marcus Aurelius. Het theater is goed bewaard gebleven, het is o.a. gerestaureerd door de Seltsjoeken. Boven de toegangspoort staan de namen van de twee sponsors van dit theater gegraveerd. De theaterwand is gestript van zijn marmeren bekleding, zuilen en beelden maar staat nog geheel overeind. Hij is gemaakt van een soort puddingsteen, dat behoorlijk is verweerd. Het zitgedeelte is gemaakt van graniet. Het zitgedeelte wordt gerestaureerd en langs de binnenrand, in de orchestra, is een gedeelte van een goot blootgelegd. Dit is altijd een theater geweest, er is geen verhoogd muurtje onderaan

het zitgedeelte te zien. De speelvlak van het theater is verdwenen. Bovenin de theaterwand zie je de beeltenis van Tuchè (godin van het lot). Ook zie je daar de gaten waarin balken van het dak boven de speelvlak waren bevestigd. Helemaal

bovenin zie je gaten waardoorheen de kabels van het velum werden gespannen. Aan de buitenkant van de theaterwand zie je consoles die de masten steunden waaraan de kabels van het velum waren bevestigd.

Even buiten Aspendos bezoeken wij een Romeinse brug over de rivier

Eurymedon. Deze was hoog genoeg om de in Aspendos gebouwde oorlogsschepen naar zee door te laten. Niemand weet precies waarom de brug in een slingerende vorm is gebouwd.

We rijden door naar de stad Side. De bewoners van Side stonden in de oudheid slecht bekend. Side had nauwe banden met piraten die de Middellandse zee onveilig maakten en was een centrum van slavenhandel. In de Romeinse tijd was de stad echter ook bekend als centrum van geleerdheid en als commercieel centrum. Uiteindelijk is de

stad veroverd door de Seltsjoeken en uit beeld verdwenen.

Aan het begin van de stad Side ligt een groot nymphaeum. Een Romeinse hoofdstraat met links en rechts resten van winkeltjes voert naar een theater dat onderdeel uitmaakt van de stadsmuur. Voor het theater ligt aan de ene kant van de straat een

agora met in het midden een ronde (sterk gerestaureerde) tempel, waarschijnlijk gewijd aan de godin Tuchè, aan de andere kant een badhuis waarin een museumpje is gevestigd dat wij bezoeken. Wij zien hier beelden (o.a. van Herakles en van de drie Gratiën) en sarcophagen. In het warme gedeelte van het badhuis zie je aan de zijkanten weer aparte baden. Hierin zijn gebruiksvoorwerpen, zoals weggooiankers en vaten voor voedingswaren, en skeletten uitgesteld. Wij zien ook een klein reliëf met een hondje dat zijn kopje om de hoek van een hoge deur steekt.

Wij rijden door naar Konya en doorkruisen daarbij de hoge bergen van de Taurus, o.a. via een pas die op 1825 meter boven de zeespiegel ligt. Bij een benzinestation in de bergen met ernaast een 'winkel van Sinkel', waar vanwege de kou een aantal truien wordt aangeschaft, hebben wij even een korte stop. Onderweg horen wij over de geschiedenis van de stad Konya.

In de buurt van Konya, dat op een plateau van 1000 meter boven de zeespiegel ligt, is in 1958 een stad opgegraven, daterend uit 7000 v. Chr., met ca. 1000 woningen. De inwoners konden er leven van landbouw en veeteelt. Er zijn meerkleurige

wandschilderingen uit deze opgraving te zien in het museum van Anatolische beschavingen in Ankara. In de buurt zijn ook veel vondsten gedaan uit de vroege en late steentijd en uit de bronstijd, de tijd van de Hittieten. Rond 1200 v. Chr.

verdwenen de Hittieten. Hierna werd de streek bevolkt door de Frygiërs. Zij maakten prachtig, veelkleurig aardewerk. Hierna kwamen de Lydiërs, tot de Perzen het overnamen. Alexander de Grote verdreef de Perzen. Na diens dood wordt de streek overgedragen aan Lysimachus. In 133 v. Chr. werd de streek bij testament toebedeeld aan Rome. Konya was toen het uiterste punt van het gebied van Pergamon. Paulus kwam in ca. 50 na Chr. naar deze streek en predikte het christendom. Cor vertelt het verhaal van Thecla, één van de vrouwelijke volgelingen van Paulus (zie afbeelding hiernaast). Ook de vroeg christelijke heiligen St. Joris en St. Theodoor zijn in Konya geweest. Hier ontstond de eerste christelijke gemeenschap. De stad werd Iconium

genoemd, waar het latere Konya van is afgeleid. In de Byzantijnse tijd was Konya een metropolis met een basiliek en een bisschop. In de zevende, achtste en negende eeuw plunderden de Arabieren de streek veelvuldig. In de elfde eeuw veroverden de Turken, die vanuit Mesopotamië Anatolië binnentrokken, het gebied op de Byzantijnen. Frederik Barbarossa trok tijdens de kruistochten door dit gebied. Pas in de dertiende eeuw beheersten de Turken Konya en omgeving echt. Bij de overgang van hun nomadencultuur naar een gevestigd leven in steden zien we dat de Turken islamitisch werden maar veel Armeense, Joodse en Byzantijnse invloeden overnamen. Konya werd ook het centrum van de derwisjen. In de dertiende eeuw ondervonden de Seltsjoeken veel hinder van Mongoolse invasies; deze werden pas beëindigd tijdens het bewind van Fatih Sultan Mehmet. Vanaf die tijd was Konya een van de belangrijkste Osmaanse steden. Ten tijde van de stichting van de Turkse republiek bleef Konya een conservatief religieuze stad. De eerste fundamentalistisch religieuze partij van Turkije (voorloper van de partij van Erdogan) is hier opgericht. Toch is Konya nu een moderne stad, met twee universiteiten.

In het donker komen we aan bij het hotel waar ons mooie kamers en, ondanks het late uur, een smakelijk diner wachten.

Martje en Tryntsje.

Woensdag 2 oktober.

Wat een luxe vandaag, uitslapen en de koffers blijven nog een nacht in het hotel! We vertrekken om 9.00 uur naar de Mevlana Tekke. Onderweg vertelt Ege dat Tekke niet een moskee is, maar een ontmoetingsplaats, hij noemt het een convent, in de oude betekenis van

het woord. Ook vertelt hij dat de Turken zichzelf Osmanen noemden en dat de

Engelsen er Ottomanen van hebben gemaakt; nu bezigen de Turken zelf die titel. Bij de Mevlana Tekke aangekomen krijgen we van Ege een oortje zodat we alles goed kunnen horen en in de rozentuin vertelt hij het levensverhaal van Jalal ud Din Balkhi Rumi. Geboren in Balkh, Afganistan, in 1207 in een verlichte familie, zijn vader was sufi mysticus Baha ud Din, die raadgever van de sultan was en die zijn zoon een zeer algemene en verlichte opvoeding gaf. Jalal ud Din is een intelligente, leergierige jongen die al vroeg Grieks en Latijn leest (vandaar de naam Rumi, Romein), hij komt op hun grote gecombineerde bedevaartstocht in

aanraking met diverse godsdiensten en pikt er overal uit wat hij belangrijk vindt. Zo ontwikkelt hij een zeer tolerante levensbeschouwing en filosofie. De lezingen die zijn vader overal geeft, worden na zijn dood door Mevlana overgenomen en hij vertelt hoe wij allen één zijn, dat iedere druppel heilig is en dat het grootste de liefde is. Zijn leerlingen noemen zich derwisj

(bedelaar) en gaan de karavanserais langs om over deze leer te vertellen. Zoon Sultan, ook genoemd Veled (kind) geeft de wijsheid van zijn vader door en wordt net zo geliefd. Atatürk verbiedt in 1923 alle sektes, pas

in 1980 mogen de derwisjen weer dansen; er zijn nog altijd derwisjen, ze zitten vaak in het onderwijs en doen veel aan liefdadigheid. Het dansen gebeurt onder begeleiding van o.a. de Ney, fluit en de Kun, trommel, kun betekent woord: Allah zei "kun" en er was. De hoge hoeden symboliseren grafstenen en het uittrekken van de zwarte jas

geboorte. Om zulke hoeden werd vroeger de tulband gewikkeld die na de dood van de drager als lijkwade fungeerde. In de Tekke staan de tombes van o.a. Mevlana, Veled en Bahar, ze zijn onder de grond begraven en de tombes zijn er boven op gebouwd. De tombe van zijn vader staat rechtop, dit symboliseert het respect dat hij voor zijn zoon had. In de Tekke hangen marmeren kettingen, uiterst kundig bewerkt, dit zijn oefeningen in geduld, net als de 999-kralige rozenkrans. Ege benadrukt dat in de islam niets heilig is, dingen niet, gebouwen niet en mensen niet.

We gaan koffie
drinken en ik koop
een boek over
Mevlana in een soort
Nederlands dat van

een andere planeet lijkt te komen, niet van deze aarde in ieder geval! Dan lopen we als gehoorzame lammetjes achter Ege aan richting souk, langs de Aziziye moskee uit 1661, die opmerkelijk barokke versieringen heeft en prachtige minaretten. We komen steeds langs "amsterdammertjes" met de tweekoppige adelaar van de Seltsjoeken erop, net als de putdeksels, mooi! Bij de souk staat de kerk van Thecla; er zijn nog

twintig christenen in Konya en de priester komt om de zoveel tijd langs op z'n pastorale route. Lekker druk in de souk, prachtige groene bergen henna, dat dat zo mooi rood wordt en heel bijzondere besnijdenispakjes, heel historisch en heldhaftig! Net als de honger toeslaat, lopen we een Döner zaak binnen, daar krijgen we prachtig opgeklopte ayran uit mooi bewerkte tinnen kopjes op te lepelen met een diepe lepel, weer heel anders. We eten er heerlijke bucak surtu, een soort Turkse pizza, maar lekkerder en dan ook nog kunefe, zalig zoet. Buiten regent het, het weer is echt omgeslagen en we merken dat we in het binnenland zitten, snel naar het Karatay Madrasah museum. Dit is in 1251 als school gebouwd en is nu een

keramiek museum, dan naar het Ince Minare museum, ook ooit in 1264 een school, maar nu herbergt het steen- en houtsnijwerk, in beide musea zijn bij de laatste restauratie goten en waterleidingen gevonden, nu te zien onder glazen platen. Nog een museum te gaan, het Archeologisch museum, hier staan twee van de mooiste sarcophagen in Turkije, Cor gaat geheel uit zijn dak! Er staat nog meer moois,

waaronder Ege's favoriet Asklepios en voor mij een mannetje bij de deur, die je met hele grote ogen mistroostig aankijkt. Nu splitst de groep zich, een deel gaat met Cor de stad weer in en de rest gaat met de benen omhoog opwarmen in het hotel. Voor mij houdt de dag in Konya op.

Jan10.

Donderdag 3 oktober.

's Morgens vroeg bij ons vertrek zie ik bij de balie van ons hotel (Anemon Hotel) een plaquette met een aardig verhaal. Dat wil ik jullie niet onthouden: Theias, koning van

Syrië had een dochter Myrrha. Aphrodite sprak een vloek uit over haar; daardoor beging zij een vreselijke zonde: ze pleegde incest met haar vader zonder dat hij dat wist. Haar vader, woedend, nam zijn zwaard en wilde haar van het leven beroven. De goden kregen (zoals zo vaak) medelijden en veranderden haar in een

mirreboom. Na tien maanden spleet de stam open en werd een kind van ongekennde schoonheid geboren, Adonis. Aphrodite gaf het kind aan Persephone (godin van de onderwereld) om voor te zorgen. Persephone was zo dol op het kind dat ze het niet aan Aphrodite terug wilde geven. De goden maakten ruzie en Zeus moest bemiddelen. Hij besliste dat Adonis vier maanden bij Persephone en vier maanden bij Aphrodite moest verblijven. De overige vier maanden had hij een vrije keus. Hij koos voor Aphrodite. Artemis en Ares werden jaloers en zij stuurden een wild zwijn op hem af. Adonis raakte gewond en zijn bloed stroomde over de aarde en in de lente kwamen op déze plekken anemonen op. (Het Magnesia uit de oudheid, vlakbij Pergamon).

We zitten in de bus en Ege vertelt: We bevinden ons op de Zijderoute! Alles wat bruin is, is tarwe, veel verschillende soorten, deze streek is de graanschuur van Turkije. De Osmanen hebben vroeger één slag verloren, dat was tegen Timoer Lenk, (de opvolger van Dzejngkis Khan). Sultan Bajezid werd gevangen genomen en overleed één jaar later in 1403 in gevangenschap. Volgens de geschiedschrijvers kon Timoer Lenk in die tijd zijn paarden en olifanten verstoppert in de bossen van Cappadocië. Die zien we nu helaas niet meer; de totale ontbossing heeft geleid tot een klimaatverandering. Als de winter begint worden de huizen met klei en stro bekleed (isolatie) en als de zomer nadert wordt het er weer afgeschraapt. Tegenwoordig bouwt men dikkere muren van natuursteen! Toen Ege in deze streek studeerde waren de wegen vaak onbegaanbaar. Nu is er een hoop verbeterd.

Verrassing: We stoppen opeens, toevallig nét voor een hotel, gedeeltelijk in aanbouw en helaas geen verwarming. We krijgen WARME koffie en thee. De bus heeft een lekke band, arme Ali. Hij baalt en hij heeft het natuurlijk ook koud! Na een poos komt de "Wegenwacht" helpen. Het oponthoud duurt anderhalf uur en we krijgen nóg een rondje van Ege aangeboden. Als we weer onderweg zijn vertelt Ege van de Mercedesfabriek, die in Aksaray gesticht is (begin tachtiger jaren). Het kleine dorp is in vijftien jaar tijd uitgegroeid tot een stad met een ziekenhuis en een grote bus terminal, verschillende scholen en een moskee met twee minaretten. Alles nieuw en groots opgezet! Dan slaan we af richting Nevşehir. We rijden door glooiend heuvelland, de aarde is roodbruin, het gras goudgeel en de bomen langs de weg zijn magere sprietjes. Ze hebben het moeilijk. Er zijn ook wijngaarden hier, i.t.t. wat wij kennen in het Westen, worden de wijnstokken niet geleid, ze mogen zich rustig neervleien op de bodem. De wijn, die geproduceerd wordt is van goede kwaliteit en wint elke vijf jaar wel een internationale prijs.

Cor heeft nieuws: In de VS is de begroting afgekeurd door de Republikeinen! Heel veel diensten functioneren niet meer; de T party is tegen Obama-care en weigert alle medewerking, de VS zit "op slot". Een 42 jarige senator uit Texas is de grote boosdoener! Europees nieuws: Berlusconi heeft een verpletterende nederlaag geleden en wordt vermoedelijk uit de Senaat gestoten. Intussen zijn we aangekomen op onze lunchplek, een HEEL grote eetgelegenheid, waar nog vele bussen volgeladen met andere toeristen ook staan. De bediening is efficiënt en het valt achteraf ook best mee. We krijgen een soort Turkse stampot, een gerecht dat ontstaan is in de tijd, dat men in de grotten in een gat in de grond kookte. Na de lunch krijgen we van Ege de tickets voor Göreme. De Tokalikerk gaat even niet door, dat vertel ik straks.

Eileen.

Cor vertelt ons in de bus over het leven van Gregorius van Nyssa (het huidige Nevşehir), waar hij bisschop is geweest (335 -394). Hij wordt nog steeds vereerd door vele geloofsgroeperingen waaronder de katholieken, oosters orthodoxen, lutheranen en anglicanen. Het geloof van Gregorius is o.a. beïnvloed door Origenes, een metafysisch denker en volgeling van Plato. Gregorius benadrukte de betekenis van de goddelijke Drie-eenheid. Hij kwam uit een aristocratische, gelovige en intellectuele familie van tien kinderen en heeft filosofie en retorica gestudeerd. Zijn oudere broer Basilius de Grote heeft veel invloed op hem gehad, evenals zijn zuster Macrina de Jonge, die hem van jongs af aan onderwezen heeft. Hun tuin stond altijd open voor gelovigen.

In de middag bezoeken we de rotsenvallei die (door Ege) de Gaudí vallei genoemd wordt. Deze bergen bestaan uit terra roodachtig tufsteen, dat zacht van materiaal is. Door zand en windstromingen zijn deze bergen afgesleten tot kegelvormige ronde vormen. Dankzij het zachte steen kon men al in het begin van de 2^e eeuw openingen in de rotsen houwen, waarin

men kon wonen, schuilen tegen rovers, wilde dieren en andere indringers. Bovendien wordt dit gebied afgewisseld door rotsen van kalksteen. Deze rotsformaties tonen verschillende kleurlagen van geel (zwavel) groen (koper) rood (ijzer) en wit (kalk).

Vervolgens lopen we door de Duiven vallei. We kijken over een uitgestrekte onbewoonde vallei. De naam van deze vallei komt door het zeer grote aantal duiven dat in deze vallei te vinden is. Ze worden door de lokale bewoners gevoed en gebruikt om hen te waarschuwen in geval van gevaar. Duiven zijn zeer alert en gevoelig voor onbekende geluiden. Wanneer ze allen tegelijk opvliegen is er een teken dat er iets aan de hand is. Ze verkochten daar in een stalletje fruit en gedroogde vruchten, waarvan ik de rozijnen nergens anders zo heerlijk van smaak heb gegeten. Een leuk detail was dat er een bord hing, waarop met groot geschreven letters stond "Natural Viagra".

We vertrekken nu met de bus om de ondergrondse stad Derinkuyu te bezoeken.

De eerste ondergrondse verdieping dateert uit de bronstijd, 1300 v.Chr. Het is langzamerhand drukker bevolkt geraakt en naderhand werden deze woningen uitgebreid door het maken van verdiepingen

met ruimtes voor woon-, vlucht- en religieuze doeleinden. Eeuwenlang zijn deze grotten bewoond geweest en elke keer werden er benedenwaarts etages bijgemaakt tot wel 18 à 20 verdiepingen. De voorzieningen werden langzamerhand steeds

"geriefelijker" zoals de aanwezigheid van luchtschachten, diepliggende drinkwaterputten, kookplekken met aangebrachte rookschachten. Men kookte in grote amfora's. De wijn werd in de nabijheid van de keuken bewaard. De gebedsruimtes en latere kerkjes hadden de vorm van het kruis. Er werden ook enorme voorraadkamers

gemaakt kilometers verder dan de woonplek om de aanvallers te misleiden. De luchtschachten werden gebruikt om te bevoorraden, maar ook om gestorven mensen naar buiten te krijgen. Na een tijd in zwaar gebogen houding voortbewogen te hebben, keren we met de bus terug naar de Tokalı kerk

uit de 10^e eeuw. **Nella**

Alle wanden zijn beschilderd, de hele bijbel is te herkennen. We zien de Annunciatie, de Geboorte van Christus, de Aanbidding van de Wijzen, de Kindermoord, de Vlucht naar Egypte, enz. De afbeelding van de Waterproef is bijzonder, deze kennen we in het Westen niet (uitzonderingen zijn Venetië en Ravenna). In het apocriefe evangelie van Jacobus is er sprake van deze Waterproef; de maagdelijkheid van Maria vóór en ná de geboorte van Christus werd door deze proef bewezen! Cor weet ons de plek met deze scene aan te wijzen; Maria en Jozef krijgen bitter water te drinken, als Maria zuur kijkt en wanneer haar buik opzwellt, is ze geen maagd. Bij het concilie van Nicea werd aangenomen dat Maria Theotokos is, de moeder van God. Ze kán geen erfzonde hebben en haar kind ook niet. Sommige kerkvaders zijn ook met hun naam afgebeeld, zo ontdekt Cor Basilius van Nyssa, de broer van Gregorius op de muur.

De Tokalikerk is één van de best bewaarde en mooiste grotkerken die we bezoeken.

Eileen.

Om 18.00 uur heeft Ege voor onze groep toegang kunnen regelen om een rituele soefi dans bij te wonen. We zijn allen onder de indruk van deze derwisjenvoorstelling.

Onder begeleiding van prachtige muziek dansen de derwisjen in het rond balancerend op de bal van de linkervoet, terwijl de rechter voet het lichaam aandrijft in een ronddraaiende beweging. We zijn diep onder de indruk van deze rustgevende dansbewegingen. Naderhand wordt uitgelegd dat de mensen, die deel nemen aan het voorstelling, vrijwilligers zijn. Hun dagelijkse bestaan draait om hun familie en werk en hun deelname aan deze mystieke geloofsuiting is vrijwillig.

Na afloop worden wij in een kleiner busje naar ons hotel gebracht omdat de weg te smal is voor onze eigen bus. Tot onze verrassing zijn de kamers van het hotel ook in tufsteenrotsen gebouwd en bevindt zich in onze slaapkamer en badkamer een gedeelte van een rotsmuur.

Nella.

Vrijdag 4 oktober.

De wekker gaat voor dertien personen om 4.45 uur! Ege heeft bedacht dat het voor ons een uitkomst is om een ballonvaart te maken boven Cappadocië. Met een busje gaan wij naar de verzamelplaats, waar het een drukte van belang is. Busjes vol met Japanners en Chinezen. Wij krijgen koffie en een broodje. Rond 7.00 uur is het duidelijk: de ballonvaart wordt afgelast i.v.m. een opstekende wind.

Onno, Nella, Marijn en Jan komen uitgerust aan het ontbijt. "Zijn jullie nu al terug"? vragen zij.

Het programma is weer omgegooid, wij gaan nu met de bus naar het Göreme-Openluchtmuseum om kerken van kluizenaars te bezoeken. Bij de invallen van de Perzen en Arabieren konden de gelovigen hier schuilen. Ook in de tijd van keizer Julianus (de Afvallige) toen de christenen weer vervolgd werden.

In de iconoclastische periode tot 843 zijn veel fresco's overgeschilderd of men probeerde de ogen weg te krassen.

Van de zes kerken die wij bekijken, hebben de meeste de vorm van een Grieks kruis. Steeds voordat wij een kerk ingaan, vertelt Ege waar wij op moeten letten.

Hieronder een korte beschrijving van de kerken in volgorde van bezoek met foto's. Fotograferen was verboden, maar de foto's van de interieurs vond ik op de site van Dick Osseman: www.pbase.com/dosseman. Cappadocië Pictures: Göreme Open Air Museum. Hierop klikken en daarna op de verschillende kerken.

Wij beginnen bij de **kerk van St. Basilius** (bisschop van Caesarea) uit de 11^e eeuw, met de heiligen Joris en Theodoor en decoraties met rode verf.

De tweede kerk heet de **Appelkerk** (Elmalı 11^e eeuw). Deze is helemaal vol geschilderd. Samen met Cor proberen wij de afbeeldingen te herkennen. Uit het leven van Christus, o.a. de doop en de transfiguratie.

Hierna de **Barbara kerk** uit de 11^e eeuw. De tekeningen en non-figuratieve versieringen zijn direct op de steen gezet. Voordat wij deze kerk ingaan, zegt Ege dat wij op de haan moeten letten, deze is nogal vreemd van vorm. Bij de uitleg van Dick Osseman staat dat de figuur een duivel of tovenaard is, de haan (kip) is hier rechtsboven getekend. Links wordt de heilige Barbara en in het midden weer Joris en Theodoor afgebeeld.

Dan de **Slangenkerk** (Yılanı) uit de 11^e eeuw. Nu met de heilige Onophrius, Helena en Constantijn met het heilige kruis en de heilige Theodorus

Dan gaan wij naar de **Donkere kerk (Karanlık Kilise)** uit de 12^e eeuw. De kerk heeft een klein raam in de narthex, zodat er weinig licht binnenkomt, waardoor de kleuren nog steeds helder zijn. Een Deësis, Christus aan het Kruis en Christus in het Voorgeborchte.

De kapel van de heilige Catharina uit de 11^e eeuw. We hebben alleen foto's van de buitenkant. Binnen zien we Gregorius, Basilius, Johannes Chrysostomos, de heilige Catharina en Joris.

Hierna kan individueel koffie worden gedronken. Met Eileen en Catrien ga ik nog even de Tokalı kerk van gisteren binnen.

Olga

Tot grote vreugde van Tryntsje gaan we op weg naar Çavusin langs een pottenbakker. Geroutineerd worden we langs het kleien en bakken, via het verven, naar de schatkamer geleid. Iedereen zoekt blij naar cadeautjes en Tryntsje heeft haar bord met vogel gevonden voor de verzameling.

In Çavusin worden we afgezet te midden van de gebruikelijke winkeltjes en wandelen het dal in.

De wand waar we langs lopen is zo ver geërodeerd dat we nu in de huisjes, eens grotwoningen, kunnen kijken. Hier en daar staat er een te koop: voor de prijs van een appartement aan zee in Antalya, volgens Egge. Zoals dat gaat, schijnt er ruzie te zijn tussen de voorstanders van restaureren en de tegenstanders, die het authentieke karakter willen bewaren en het verkruimelen van de historie voor lief nemen. Hoe hoger we komen hoe kleurrijker het uitzicht. Iedere vallei heeft zijn eigen kleur. We bezoeken de oudste Johannes Basiliëk van Anatolië. De voorgevel is door erosie weggesleten. Binnen zijn de schilderijen heel erg beschadigd, een pilaar staat nog overeind. Verder naar boven is nog een kerk, eveneens met zwaar beschadigde fresco's. Zichtbaar is een Mandorla, waarop te zien is dat Christus iemand omhoogtrekt naar de hemel, Adam? Aardsvader of niet, als je van voor Christus bent ga je niet automatisch naar de hemel.

Langs de glühweinstal klauteren we verder. Helaas raken de fotografen ,die gewacht hebben tot iedereen weg was, voor het allermooiste shot ons bij die bocht kwijt. Cor loopt nog terug maar kan hen niet meer vinden. Boven kijken we in een ander dal, hier

is de tufsteen groen en okergeel, waar even een straal zon op schijnt. Het is vruchtbaar land, overal kleine akkertjes. Elke vallei, vertelt Egge, heeft een eigen windcirculatie. De wind snijdt tot een bepaalde hoogte de tufsteen weg en daarboven blijft dan de steen intact. Zo vormen zich kegels met hoedjes, als langgerekte paddenstoelen.

De lunch wordt geserveerd in een gerestaureerde karavanserai, waar we na vier gangen ons allemaal storten in de shop met Pashmina's. Sjaals met prachtige kleuren en motieven. Cor en Egge slaan intussen de wijn voor vanavond in. Na een lange busrit komen we in Yozgat. We rijden langs een groot universiteit complex. Het is duidelijk wie hier de weldoener is, er staat met grote letters Erdohan op. De hele stad eromheen is in tien jaar uit de grond gestampt, vertelt Egge.

Met onze verdorven drank gewoontes kunnen we niet in de grote eetzaal tafelen, dus we zitten in een zaaltje apart. Vol ijver gaat het personeel wat onwennig met plastic kurkentrekkertjes aan de slag met de wijnflessen. Ze doen aandoenlijk hun best om het ons naar de zin te maken en staan tussendoor op een rij bij de deur te kijken. Het lijkt wel alsof we in Downton Abbey meespelen. De dienstertjes gaan trots met Cor op de foto en willen allemaal in de Horeca als ze hun school hebben afgemaakt. Het is duidelijk, er stopt hier niet iedere dag een bus met toeristen uit Holland.

Catrien.

Zaterdag 5 oktober.

Vertrek uit het Grand Eser Hotel in Yozgat. Een prima hotel drie jaar oud. Even lijkt het er op dat we op de afgesproken tijd niet kunnen vertrekken want Jan's fototoestel blijkt zoek. Gelukkig wordt het teruggevonden na z'n tas omgekeerd te hebben en we vertrekken stipt op tijd. Yozgat is een hypermoderne stad met veel hoogbouw en veel luxe restaurants. De economie van deze stad drijft op bouw-activiteiten en nog steeds op de landbouw. Turkije heeft ± 77 miljoen inwoners. Dit aantal is niet exact. Men komt nl. huis aan huis met een vragenlijst (o.a. of er een wc in huis is) en als je niet thuis bent dan word je niet geteld. Een raar systeem maar Cor vertelt dat dit systeem ook bij de Romeinen in gebruik was.

We zijn op weg naar Hattuşa, de hoofdstad van de Hettieten. De velden waar we door rijden waren in de oudheid bedekt met dichte bossen. In de Chalcolitische periode 5500-3200 v. Chr. werd veel hout gebruikt voor scheepsbouw. Natuurlijk werd ook veel hout gekapt om op te koken en om mee te bouwen en we weten dat de Osmanen het hout gebruikten voor hun badhuizen.

Nu is niet veel bos meer over slaat de erosie toe, met als gevolg dat het veel regent en sneeuwt. Er zijn wel plannen voor herbebossing; men kan bijvoorbeeld donateur worden voor een bepaald perceel.

Rond 2000 v.Chr. immigreren de Hettieten in Anatolië. (We kennen de Hettieten o.a. uit het boek Genesis dat Abraham de Hettieten een plaats vraagt om zijn overleden vrouw Sara te begraven).

Zij vestigen zich, naar wat later blijkt, op een plaats van eerdere bewoners, die wij nu Hattiërs noemen. Later stichten zij overal kleine vorstendommen en hun macht strekt uit naar het westen tot Troje, naar het oosten tot Aleppo en naar Israël tot aan de grens met Egypte.

De vele vorsten van dit volk bestrijden elkaar en hun vijanden en dat deden ze o.a. met strijdwagens.

De belangrijkste vorst verlaat de oude stad en bouwt een nieuwe citadel Hattuşa bij Boğazköy met een groot tempelcomplex, een paleis met administratie gebouwen, opslagplaatsen en huizen. Het land is rijk aan bodemvondsten (goud, zilver en koper) en daarom komen Assyrische kooplieden zich in Anatolië vestigen. De correspondentie tussen deze handelslieden en de Hettieten vormt het oudste bronmateriaal waardoor we hun geschiedenis leren kennen.

Het gebied is in 1834 ontdekt door de Fransman Charles Texier. Veel later in 1884 vindt men kleitabletten met spijkerschrift, maar pas in 1915 wordt door de Tsjech Hrozny definitief vastgesteld dat de Hettieten een Indo Europese taal spreken en schrijven.

Door kleitabletten die in de administratieve gebouwen in het Egyptische Tell el-Amama zijn gevonden weten we dat er een drukke correspondentie is tussen de Farao's en de Hettieten, die ook het hiërogliefen schrift gebruikten.

De Hettieten vereerden een veelheid aan goden en godinnen waarvan er één oppermachtig is: de Oergodin of Vruchtbaarheidsgodin; zij heeft vele namen. In de geschriften staat veelvuldig: "Thousand Gods of Hittite Land".

Om tot nu toe onbekende oorzaak gaan omstreeks 1200 v.Chr. alle scheepsvolken rond de Middellandse Zee ten onder. Hattuša wordt in brand gestoken en met een grote aslaag bedekt.

Dan komen de Frygiërs, de Meden en daarna de Perzen.

Met een brij aan informatie zijn we met de bus aangekomen bij Hattuša.

Het uitgebreide terrein, zeer geaccidenteerd, bezoeken we deels per voet en deels per bus. Een aardige man, Attila geheten, leidt ons door het ruïne gebied, dat omgeven is door 8 m. dikke muren met om de 100 m. een versterking, rond. De

Hettieten hadden nl. vele vijanden o.a. de Assyriërs. Een deel van de muur is gereconstrueerd. We beginnen bij het tempelcomplex waar we nog de sporen kunnen zien van de grote toegangspoort. De tempel is gewijd aan de weergod Teshub en de zonnegodin Arinna. Er is een grote groene steen te zien waarvan nog niet bekend is waar die voor diende, drie grote vaten van 3000 liter en een groot reinigingsbassin. Heel

duidelijk zijn er nog boorgaten te zien waar houten deuren in scharnierden. Aan water was geen gebrek, er was een 15 meter diep gelegen bron.

We ontmoeten een Duitse archeologe die leiding geeft aan het bloot leggen van de zeer diep gelegen oudste muur.

We rijden naar de Leeuwenpoort in het Z.W. die met een spitsboog overwelfd was.

Weer in de bus en er weer uit bij Yerkapi. Hier is de muur om de stad, gebouwd onder koning Hattusili III, 70 m. breed met een gang (poterne) op het hoogste deel van de stad. Daar moeten we natuurlijk door lopen. Er is een terras, trappen en de zogenaamde Sfinxpoort boven de poterne. Eén van de originele sfinxen bevond zich in het museum van Istanbul en de andere stond in het Pergamon museum in Berlijn.

Hierna rijden we naar de Koningspoort. Deze poort ontleent haar naam aan de figuur die op de entree staat, waarvan men dacht dat dit een Hettitische koning was, maar men heeft er later toch een strijder of god in gezien die de poort moest beschermen. Bronzen ringen geven aan waar de deuren scharnierden.

Door de poort gelopen zien we rechts een kanaal dat leidt naar een spaarbekken en dat tempels en huizen van water voorziet. Even verder zien we twee hiëroglyfen

kamers. Vooral kamer 2 is bijzonder interessant. Deze is gebouwd in opdracht van de laatste koning Suppiluliuma II in 1200 v.Chr. en afgebeeld op de linker wand met zijn zwaard, speer en boog. Op de achterwand zien we de zonnegod met een zonnescijf

boven haar hoofd en een anch-teken (leven) in haar hand. Op de rechter wand staan hiërogliefen die de successen van de koning, met hulp van de goden, beschrijft. Even verderop staat Büyükkale, het koninklijk paleis. Het ligt hoog als een soort acropolis met een brede entree en geheel ommuurd. In het archiefgebouw zijn 10.000 kleitabletten gevonden. O.a. een tablet bevat een tekst van het Verdrag van Kadesh, een vredesverdrag tussen koning Hattusili III en koning Ramses II van Egypte in 1259 v.Chr.

Hierna is het tijd voor de lunch in Açikoğhe. Om dorst en trek te stillen is er een heerlijk buffet en vermoeide voeten krijgen tijd om te herstellen. Maar dan....verder voer voor onze kunsthonger.

We bezoeken het kleine museumpje bij Boğazkale waar de originele sfinxen staan die zijn terug gegeven door het museum uit Istanbul en het Pergamon museum! In de grote zaal krijgen we nog een historisch overzicht over de Hettieten en zien we de handelsroute van de Assyriërs en hun gevonden vaatwerk en kleitabletten. Als we in de bus

zitten zegt Cor dat hij iets in het program last dat de moeite waard is. We zijn benieuwd! We komen aan bij Yazilikaya, een rots heiligdom met een tempelcomplex en twee kloven vol reliëfs uit de 13^e eeuw v.Chr., aangelegd door koning Tudhaliya IV. Van het tempelcomplex is niet veel meer over, maar des te meer van de kloven. Bijna alle goden van de Hettieten staan afgebeeld met links de mannelijke goden en rechts de vrouwelijke goden, 66 in totaal. In de tweede kloof zijn zestien goden verbeeld.

Een er van is redelijk spectaculair: we zien de god Nergal, de zwaard god en god van de onderwereld en daarnaast Sharruma, zoon van Teshub de storm god, een indrukwekkende figuur, die Koning Tudhaliya IV onder zijn arm neemt. Het is zeer waarschijnlijk dat hier bijzondere culturele festiviteiten hebben plaatsgevonden. Het is fantastisch dit te zien. Voor mij is deze inlassing in het programma een van de hoogtepunten.

De bus brengt ons nu naar Alacahöyük de belangrijkste woonplaats van de Hatti.

Dit volk, komende uit de streken boven de

Zwarte Zee, bevolkte Anatolië van 2500-2000 v.Chr. De stad werd ontdekt in 1835 door de Engelse reiziger Hamilton maar pas in 1935 uitgegraven. Er werden vier culturele woonlagen ontdekt met als belangrijkste die uit de Bronstijd 3000-2000

v.Chr. Je komt de stad binnen door de poort met de Sfinxen. Links en rechts zijn reliëfs met o.a. de koning en koningin die bidden voor een altaar met een stier, herten, acrobaten en een figuur die op 'n viool speelt. Op de onderkant van de deur staat een

twee koppige adelaar met een konijn in de klauwen. Er zijn dertien koningsgraven blootgelegd met hun bijbehorende regalia, gouden kronen en zilveren voorwerpen. Ook de skeletten van de offerdieren zijn bij zo'n graf te vinden. De

belangrijkste god was de zonnegod Arinna. Verder zien we de ruïnes van een paleis, administratiegebouwen, waterkanalen en een tunnel die naar de toren in het westen leidt.

Nu volgt een lange bustocht naar Ankara. Deze stad doet modern, internationaal aan. Dit is gekomen doordat de staat armoedige huisjes opkocht en er moderne flats voor in de plaats bouwde met alle infrastructuur er omheen. Zestien maanden later konden de uitgezette bewoners zo'n flat kopen (indien niet te duur) naar ieders tevredenheid.

Het diner vanavond staat in het teken van afscheid. Afscheid van Cor, afscheid van Ege, zonder hem hadden we niet zoveel informatie van Turkije en haar bewoners mee naar huis genomen en afscheid van Ali, de chauffeur, die ons op de meest moeilijke plekjes wist te brengen.

Dank Tineke voor je gloedvolle en hartelijke wijze waarop je het afscheid hebt verwoord. Dank Cor, Ege en Ali, tot najaar 2015?

Els.

Zondag 6 oktober.

Vertrek om 8 uur sharp. Cor bedankt Tineke voor haar toespraak van de vorige avond. Omdat zij zo van verhalen houdt, vertelt hij het verhaal van koning Midas, de koning van Frygië. Koning Midas had de dronken sater Silenos gered en mocht van de god Dionysos een wens doen. Hij wenste dat alles wat hij aanraakte in goud zou

veranderen. Toen zijn voedsel en ook zijn kind in goud veranderde, vroeg hij hoe de wens ongedaan gemaakt kon worden. Hij kreeg de raad om zich te wassen in de rivier Pactolos. Cor vertelt verder dat koning Midas ezelsoren kreeg van Apollo, omdat Midas het fluitspel

van Pan mooier vond dan het spel van Apollo op de lier. Midas schaamde zich voor zijn nieuwe oren en probeerde ze te verbergen onder een tulband. Na een tijdje ontdekte zijn kapper het geheim. De kapper durfde niemand iets te vertellen van Midas' misvorming, maar was ook niet in staat het helemaal voor zichzelf te houden. Zo liep hij het land in, groef een gat en vertrouwde zijn geheim fluisterend aan de aarde toe. Elk geheim wil echter openbaar worden. Waar de kapper het gat had gegraven begon riet te groeien en als de wind daar doorheen blies, ruiste het en leek het te roepen: "Koning Midas heeft ezelsoren! Koning Midas heeft ezelsoren!" Toen Midas ontdekte dat iedereen van zijn geheim afwist, stierf hij van schaamte.

Wij zijn te vroeg bij het museum van Anatolische Beschavingen. Ik vraag de groep één object uit dit museum te kiezen en mij dit melden, zodat ik het kan fotograferen.

Jantien

Tineke

Onno

Henny

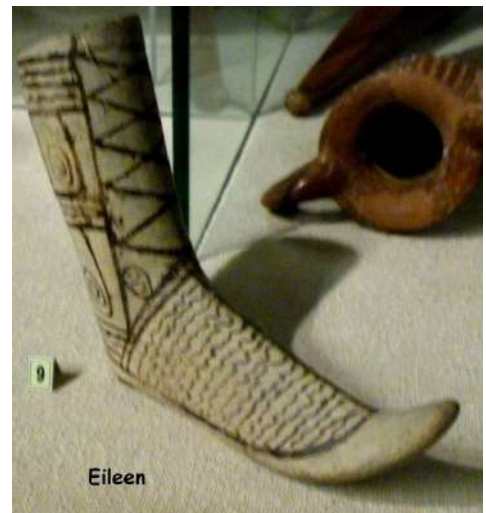

Tryntsje

Jantien: Schenkkan met een stierenkop (grappig). Tineke: kop lijkt op Christus 117-138 v.Chr. Onno vindt dezelfde kop mooi, hij heeft iets droevigs met een nadenkende blik. Henny: eend met twee koppen 1750-1200 v.Chr. leuk om na te maken. Tryntsje ivoren hanger. Jan Buys: stierenvaas. Els: vaas met reliëf en Eileen: vaasje in de vorm van een schoen.

Jan
Buijs

Els

Eileen

Catrien: vaasje in de vorm van een stier, ikzelf een religieuze schijf van de Hatties en Martje een tafel uit de 8^e eeuw v.Chr.

Wij zouden allerlei originele reliëfs van de vorige dag in dit museum kunnen bewonderen. Helaas, Ege verontschuldigt zich. De betreffende afdeling is voor publiek gesloten. Na een bliksembezoek aan de museumwinkel gaan wij toch nog de tempel zien die gewijd is aan Augustus. Deze tempel werd ongeveer 20 v.Chr. gebouwd door koning Pylamenes van Galatië ter ere van een bezoek van keizer Augustus. Op de muur aan de voorzijde van de tempel staat de Latijnse tekst van de *Res Gestae Divi Augusti* (de verrichtingen van de goddelijke Augustus) en de Griekse versie op de muur aan de Z.O. kant. Het is heel bijzonder dat zij bewaard zijn gebleven.

Hierna spoeden wij ons (met de bus) naar het Mausoleum van Mustafa Kemal Atatürk, de Vader des Vaderlands voor menige Turk. In de grote hal staat een enorm grafmonument. Hieronder is het museum waar o.a. op enorme wanden de verschillende slagvelden zijn afgebeeld en alle heroïsche daden van Atatürk worden beschreven. Na de Eerste Wereldoorlog wordt Turkije bezet door de geallieerden (omdat Turkije de kant van Duitsland had gekozen). Atatürk vlucht weg uit Istanbul en hij begint vanuit een dorp aan de Zwarte

Zee aan de strijd om Turkije. Met het verdrag van Lausanne in 1923 wordt de staat Turkije bezegeld. De beste vriend van Atatürk, Ismet 'Pasja' İnönü ondertekende dit verdrag namens Turkije. Atatürk voert een groot aantal hervormingen door: de westerse kalender, het Latijnse alfabet, geen godsdienstig vertoon in het openbaar en vrouwenstemrecht. Op 10 november 1938 overleed Atatürk en pas in 1950 was het Mausoleum klaar. Het is een indrukwekkend monument geworden. Hierbij nog wat foto's van Henny toen zij nog niet wist dat ze niet mocht fotograferen.

Om 12.00 uur vertrekken wij naar het vliegveld van Ankara. In de bus worden Ali en Ege door Cor bedankt voor hun inspanningen en krijgen zij een enveloppe met inhoud. Wij komen keurig op tijd aan. Ege vertrekt eerder dan wij naar zijn woonplaats Izmir en onze chauffeur begint de volgende morgen aan zijn volgende klus.

Olga

Nog een woord van dank aan Henny en Tineke voor hun foto's.